

Upplandsdräkten – idén som blev symbol för en kvinnorörelse

HÅKAN LIBY

Den s. k. Upplandsdräktens historia, från dess tillblivelse och fram till idag, äger ett stort intresse ur flera olika aspekter. Den ger på ett påtagligt sätt uttryck för människans behov av att med symboler markera landskaps- eller grupptillhörighet, samtidigt som den speglar ett stycke hembygds-, hemslöjds- och, inte minst, folkrörelsehistoria.

Föreliggande uppsats syftar till att beskriva den ursprungliga idén bakom Upplandsdräkten samt hur denna så småningom anammades och utvecklades av olika intressegrupper i Uppland men också av husmodersrörelsen i Sverige.

Idén föddes 1906 i Hacksta socken

I Hacksta socken i sydvästra Uppland bildades så tidigt som år 1877 en kyrklig ungdomsförening som under sina första verksamhetsår bl. a. hade som målsättning att hjälpa fattiga barn med anskaffning av kläder och skolmaterial. Föreningen, som fick namnet Hacksta Ungdomsförening, arrangerade olika typer av fester, försäljningar och auktioner för att på så sätt få inkomster till sin verksamhet.

Inför föreningens sommarfest år 1906 föddes för första gången en idé som skulle bli början till en intressant utvecklingskedja. Några kvinnor i socknen enades om att man till festen skulle klä sig i gamla kläder av den typ som en gång burits av kvinnor i trakten. Av fotografier tagna vid sommarfesten i Unsta, Hacksta socken, 1906 kan vi konstatera att det var många festdeltagare som fullföljde idén. Kvinnorna på fotografierna är klädda på ett sätt som låter oss förstå att avsikten inte var att klä ut sig, vilket ju annars var mycket vanligt vid upptåg och festtillfällen under 1900-talets början. Nej, kläderna och sättet att bära dem tyder på en medvetenhet och ett intresse för bygdens äldre dräkttraditioner som var sällsynt vid denna tid, och det är just detta som är viktigt att notera i det här sammanhanget.

Bild 1. Deltagare vid sommarfesten i Unsta, Hacksta socken, 1906. Reprofoto Tommy Arvidson.

En sann bild av folkkulturen i en nationalromantisk tid

Det vanliga vid seklets början var att man svärmade för färgglada s. k. "nationaldräkter", ett begrepp som ofta användes om dräkter från områden som hade lokalt särpräglade dräkttraditioner och som under nationalromantikens tid, i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, blev populära nationella symboler. Dräkter från Rättviks och Leksands socknar i Dalarna eller Vingåkers och Österåkers socknar i Södermanland var mycket omtyckta, för att bara nämna några exempel. År 1903 komponerades den "Allmänna svenska nationaldräkten" i blått och gult, som var tänkt att bäras av kvinnor i bygder som saknade lokalt särpräglade dräkter, dvs. folkdräkter.

Av ovanstående förstår vi alltså att det var det egenartade, det färggranna och pittoreska som tilldrog sig uppmärksamheten i sökandet efter symboler för det svenska, folkliga kulturarvet. Men större delen av landets bondebefolkning hade under 1800-talet kläder som i stort sett liknade borgerskapets modedräkt och följaktligen helt saknade lokala särdrag. Så var fallet i t. ex. stora delar av Mälardalsområdet. Dessa lik-

Bild 2. Sex av deltagarna vid sommarfesten i Unsta, Hacksta socken, 1906. Reprofoto Tommy Arvidson.

formiga, modebetonade kläder motsvarade inte den romantiserade bild man hade av folkkulturen vid tiden kring sekelskiftet 1900.

Det är mot denna bakgrund som kvinnorna i Unsta, sommaren 1906, idag framstår som så okonventionella och medvetna om sin bygds folkliga kultur. Här i sydvästra Uppland, liksom i det övriga landskapet, saknades förutsättningarna för att kläder med lokal särprägel, dvs. folkdräkter, skulle utvecklas. De kläder man nu hade valt speglade på ett trovärdigt sätt bondkvinnornas helgdagskläder i denna modemedvetna bygd vid 1800-talets mitt.

Rutiga klänningar med vida kjolar under 1800-talets mitt

Hur hade då kvinnorna klätt sig till sommarfesten 1906? Ett fotografi med sex av dem i närbild skall här nedan granskas närmare.

Alla bär rutiga klänningar, eller klädningar som är en äldre benämning, av en typ som svarade mot nyrokotidens modeideal. Ett par decennier före och efter 1850 var denna folkliga klänningsmodell mycket

Bilderna 3 och 4. Klänning i nyrokomodell från tiden kring 1800-talets mitt, representativ för den klänningstyp som var mycket vanlig i hela Uppland vid denna tid. Lägg märke till det hårt inprovade livet, den långa, vida kjolen med veckkoncentrationen bak, den täta halsringningen samt ärmens skärning. Klänningen är sydd av halvylletyg med rutning i rött, grönt och vitt på blågrön botten. Okänd härkomst. Uppsala läns hemslöjds arkiv deponerat i Upplandsmuseet. Foto Tommy Arvidson.

vanlig i hela Uppland, liksom i stora delar av övriga landet. Några bevarade uppländska klänningar från tiden kring 1850 ger oss idag en god bild av det typiska snittet och variationerna i material och mönster.

Bild 5. Alma Brolinson, en av kvinnorna som deltog i sommarfesten i Unsta, Hacksta socken 1906, bär av allt att döma en gammal klänning av nyrokototyp vilken möjligen användes som förlaga när nya klänningar syddes upp. Förklädet är troligen också från tiden kring 1800-talets mitt, se bild 6. Reprofoto Tommy Arvidson.

Klänningstygera vävdes vanligen i halvyulle eller bomull. Av bevarade plagg och tygprovsamlingar framgår att rutiga tyger var det vanligaste, även om randiga och enfärgade tyger också förekom.

Bild 6. Förkläde av bomullstyng med tryckt mönster i blå toner och vitt. Troligen sytt vid tiden kring 1800-talets mitt, Hacksta socken. Privat ägo. Foto Tommy Arvidson.

Den folkliga nyrokokoklänningen kännetecknas av ett hårt inprovat liv som når till midjan. Vid livet är en lång och mycket vid kjol fastsydd. Kjolen är veckad så att en stor del av vidden koncentreras baktill. Förebilden till denna modell var modedräktens klänningar av krinolintyp, vilka hade vida kjolar som fördes ut med hjälp av ställningar. Halsringningen är rund och tät och framtill hakas livet ihop med hyskor och hakar. Ett vanligt dekorativt inslag vid denna tid är de smala remsor av klänningstyget som lades in i vissa sömmar, s. k. passpoaler. Sprundet i kjolen är ofta

Bild 7. Förkläde av tyll med broderi i vitt bomullsgarn. Har enligt uppgift burits som brudförkläde 1848 eller 1849. Väddö socken. Nordiska museet. Foto Nordiska museet.

placerat mitt fram. Med ledning av sprundets utförande kan man ibland avgöra om klänningen var tänkt att bäras med förkläde eller ej. Sprunden på klänningar från den tid när förklädet började läggas bort som

Bild 8. Grupporträtt av funktionärerna vid hemslöjdsutställningen i Uppsala 1915 taget i en av utställningssalarna. Uppsala läns hemslöjds arkiv deponerat i Upplandsmuseet. Reprofoto Tommy Arvidson.

finplagg, är i regel gömda i ett veck framtill på kjolen, medan de sprund som skulle döljas av ett förkläde var långa och ogenerat placerade mitt fram på kjolen.

En gammal klänning inspirerade till nyttillverkning

En av kvinnorna på fotografiet från Unsta 1906, den tredje från höger, bär av allt att döma en gammal klänning, enligt uppgift av bomullstyg i färgerna rött och vitt, av den typ som här ovan beskrivits. De övriga fem kvinnorna har klänningar i olika rutiga bomullstyg, som troligen är nyssydda av en hemsömmerska som var verksam i trakten. Möjligen användes då den gamla, storrutiga klänningen som förlaga och inspirationskälla.

Bild 9. En av funktionärerna vid hemslöjdsutställningen i Uppsala 1915, klädd i rutig bomullsklänning, förkläde och halskläde av tunt, vitt tyg, bindmössa och stycke. Uppsala läns hemslöjds arkiv deponerat i Upplandsmuseet. Reprofoto Tommy Arvidson.

Bild 10. Carin Elowsson, Rösta, Villberga socken, i den Upplandsdräkt som hon sydde 1918 av bomullstyg vävt av Uppsala läns hemslöjd. Tyget hade röd botten med rutning i vitt och grönt. Förkläde och halskläde av tyll med broderier, bindmössa av rött siden. Foto Konrad Elowsson. Reprofoto Ingalill Rattfält.

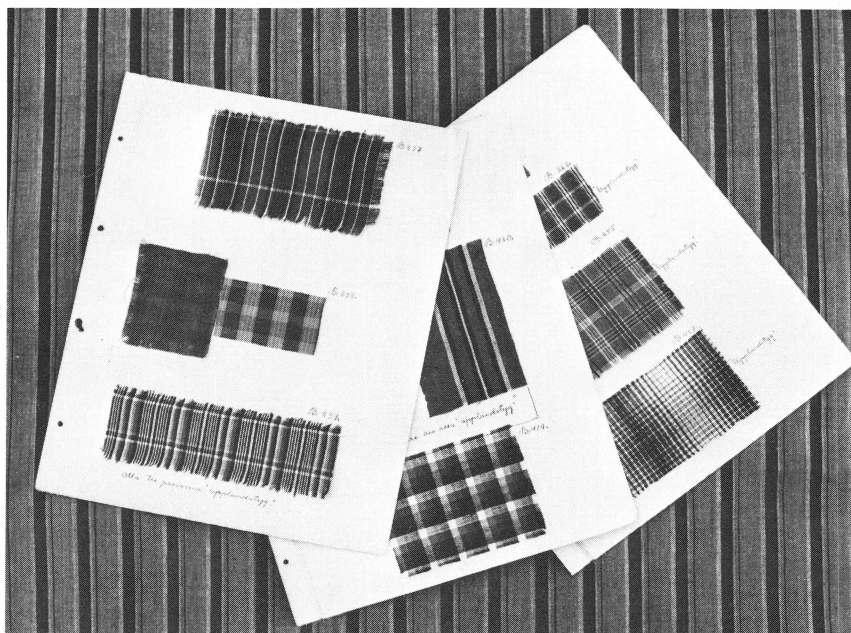

Bild 11. Prover på några olika rutiga och randiga bomullstyger som Uppsala läns hemslöjd vävde upp till Upplandsdräkter under främst 1930-, -40 och -50-talen. I bakgrunden ett randigt klänningstyg av bomull i gröna toner, vävt i början av 1940-talet. Uppsala läns hemslöjds arkiv samt Upplandsmuseets samlingar. Foto Tommy Arvidson.

Förklädet av bomullstyg med tryckt mönster, som kombinerats med originalklänningen, förefaller att även det härröra från tiden kring 1800-talets mitt. Ursprungligen har förklädet tillhört mormodern till kvinnan som bär det på fotografiet, och det är inte uteslutet att så också är fallet med klänningen.

De vita förklädena är förmodligen nysydda av tunna, vita tyger, medan halsklädena, i olika material och modeller, tycks vara av en borgerlig typ som var populär under 1800-talets förra del och som troligen plockades fram till detta tillfälle. Dessa vita förkläden och halskläden av tunna, lätta köptyger, som t. ex. batist, tyll och voile, var inte särskilt vanliga till de folkliga ylle- och bomullsklänningarna i Uppland, även om några enstaka uppgifter tyder på att sådana exklusiva plagg förekommit. Nordiska museet äger t. ex. ett vitt tyllförkläde med broderi i vitt bomullsgarn från Väddö socken, som burits av en brud 1848 eller 1849. Denna uppgift säger något om materialets höga status.

Hemvävda, randiga bomullstyger och köpta bomullstyger med tryckt mönster, s. k. kattuner, var de vanligaste materialen i förkläden. Följaktligen har kvinnan med rutig klänning och randigt förkläde från 1800-talets mitt en mycket typisk plaggkombination. Vid framställningen av nya plagg till sommarfesten 1906 föll man dock för frestelsen att välja de tunna, vita tygerna, kanske för att man tyckte de var vackrast till klänningarna, kanske för att de var relativt lättanskaffade.

Att bindmössa och stycke var den huvudbonad som hörde till denna klädsel i äldre tid var man troligen väl medveten om. Det var nog inte svårt att leta fram gamla bindmössor och stycken ur bondgårdarnas gömmor, då dessa i regel hade sparats i större utsträckning än andra plagg. Styckena som en gång varit hårt stärkta och formpressade har förlorat sin form, men ändå tycks man ha lagt ned möda på att sätta upp håret och bära mössor och stycken på det traditionella sättet. Kvinnan längst till höger på fotografiet, som för övrigt var prästfru i Hacksta socken, hade enligt uppgift engagerat sin mor just för kamning och påsättning av huvudbonader inför sommarfesten.

Tre av kvinnorna har schalar på armen vilket stämmer väl med det äldre bruket att bära sådana plagg när de inte användes som huvudkläden eller värmande axelschalar.

Den stora hemslöjdsutställningen 1915

Den första december 1915 öppnades en mycket stor och ambitiöst planerad och genomförd utställning av uppländsk hemslöjd i Hantverksförningens hus på Nedre Slottsgatan 6 i Uppsala. Utställningen, som visades under sex dagar, var arrangerad av den nybildade Föreningen Uppsala läns hemslöjd. Drygt 9.500 uppländska slöjdalster, till största delen textilier, hade lånats in från olika delar av landskapet. Hemslöjdsutställningar i stor skala hade redan tidigare ordnats på många håll i landet, men detta var första gången något liknande ägde rum i Uppland.

Ett trettiotal kvinnor ingick i den funktionärsgrupp som engagerats under utställningsdagarna. Det intressanta i detta sammanhang är den klädsel som kvinnorna bar.

En av ledamöterna i hemslöjdsutställningens bestyrelse, fröken Ellen Marén, ivrade för att funktionärerna skulle vara enhetligt klädda och då helst i folkliga dräkter med uppländskt ursprung. Fröken Marén, som

Bild 12. Klänning till Upplandsdräkt sydd omkring 1920 av rutigt bomullstyg med orange botten, vävt av Uppsala läns hemslöjd. Dräkten användes första gången av en kvinna som serverade på ett 50-årskalas 1921 i Hacksta socken. Privat ägo. Foto Tommy Arvidson.

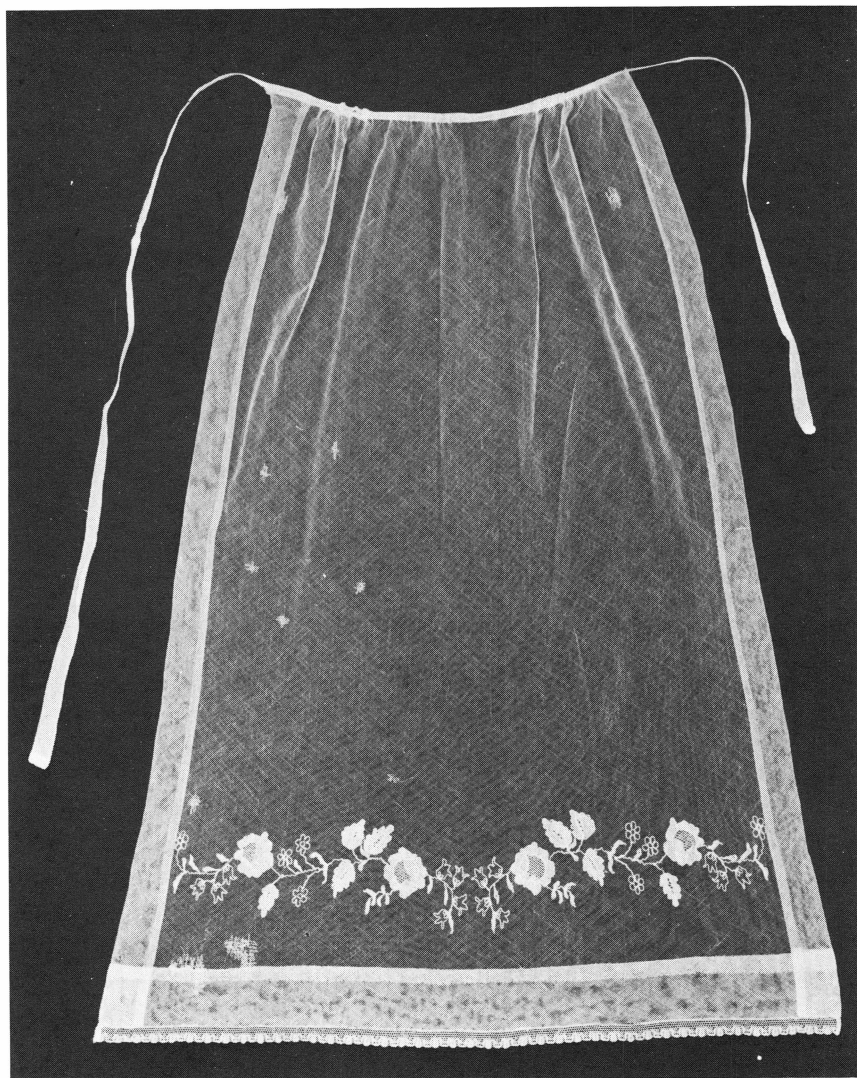

Bild 13. Förkläde av tyll med broderi i vitt bomullsgarn tillhörande Upplandsdräkt sydd omkring 1920. Tillhör klänningen bild 12. Privat ägo. Foto Tommy Arvidson.

deltagit i sommarfesten 1906 i Hacksta socken, erinrade sig de rutiga klänningarna, de vita förklädena och halsklädena samt bindmössorna som kvinnorna där burit och hon föreslog nu att denna klädsel kunde vara passande för utställningsfunktionärerna.

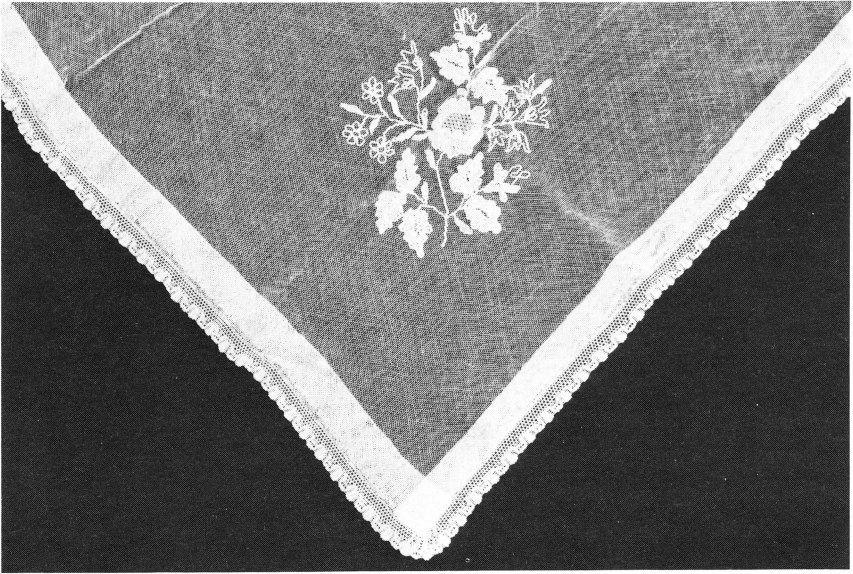

Bild 14. Halskläde av tyll med broderi i vitt bomullsgarn tillhörande Upplandsdräkt sydd omkring 1920. Tillhör klänningen bild 12. Privat ägo. Foto Tommy Arvidson.

Av allt att döma tog man fasta på fröken Maréns förslag, vilket framgår av ett grupporträtt taget i en av utställningssalarna. Fotografiet visar att tolv av de tjuugoåttta kvinnorna bar rutiga eller randiga klänningar i den nyrokomodell som tidigare beskrivits. Åtminstone en av kvinnorna är klädd i en rutig klänning som sannolikt är ett originalplagg från 1800-talets mitt, medan de övriga förmodligen har nyuppsydda klänningar. Nyuppsydda är antagligen också de vita förklädena i ett tunt tyg med små invävda prickar. Med några få undantag har de kvinnor som bär klänningar också halskläden i samma tunna, vita tyg som i förklädena. Halsklädena har genomgående kantats med en uddspets. Alla bär som huvudbonad gamla bindmössor i olika storlekar, med eller utan broderier, samt stycken av spetsar eller broderad tyll.

Med undantag av en randig klänning i avvikande modell och en Häverödräkt bär de övriga fjorton kvinnorna randiga s. k. livstycksjolar. Detta plagg, som består av ett livstycke vid vilket en vid kjol är fastsydd, förekom i vissa delar av Uppland under 1800-talets början innan klänningarna slog igenom.

Bild 15. Klänning till Upplandsdräkt sydd av bomullstyg med ränder i svart och vitt på blå botten vävt 1933 efter råd och anvisningar av Uppsala läns hemslöjd. Ägarinnan som var bosatt i Uppsala bar Upplandsdräkten bl. a. vid midsommar. Hon var aktiv inom S:t Pers kyrka och bar också dräkten i dessa kyrkliga sammanhang. Upplandsmuseet. Foto Tommy Arvidson.

Amanuensen vid Nordiska museet, Ingrid Dahlin, har i sin värdefulla uppsats om det folkliga dräktskicket i sydvästra Uppland vid 1800-talets mitt konstaterat, att livstycksjolen så småningom degraderades till var-

dagsplagg och ibland kunde den användas som underplagg under klänningen.

Det är med ledning av fotografiet omöjligt att avgöra om någon livstycskjol är gammal eller om samtliga är nyuppsydda. Även livstycskjolorna har kombinerats med tunna, vita förkläden, men som halskläden har man här, med ett undantag, konsekvent valt gamla sidenhalsdukar i olika färger och mönster.

Begreppet "Upplandsdräkten" skapades

Det är mycket sannolikt att begreppet "Upplandsdräkten" för första gången hördes under utställningsdagarna 1915 eller kort tid därefter om kombinationen bomullsklänning, vitt, tunt förkläde och halskläde samt bindmössa och stycke. Ganska snart standardiserades dräkten och material och beskrivningar tillhandahölls av Uppsala läns hemslöjd.

Vid en hemslöjdsutställning i Enköping 1918 bar de kvinnliga medhjälparna Upplandsdräkten. Fröken Carin Elowsson, Rösta i Villberga socken, har berättat att hon blev så inspirerad av dräkten vid detta tillfälle att hon genast skaffade material och beskrivning från Hemslöjden i Uppsala och sydde sig "Upplands allmogedrätt", som fröken Elowsson minns att den då också kallades. Bomullstyget hade mörkröd botten med rutning i vitt och grönt. Förklädet och halsklädet var sydda av vit tyll med broderier i vitt bomullsgarn och bindmössan var av rött, slätt siden.

I en artikel i Upsala Nya Tidning 1919 får vi en målande beskrivning av hur man såg på användningen av Upplandsdräkten i detta tidiga skede. Artikelförfattaren skriver: "Ingen dräkt synes heller bättre förtjäna allmän spridning än denna Upplandsdräkt, i vår praktiska tid först och främst på grund av sin otroliga användbarhet. I vardagslag, buren med en enkel vit linnekrage och vilket förkläde som hälst, lämpar den sig till snart sagt allt kvinnligt arbete ute som inne. På ett ögonblick kan man byta och få på sig, den vackra vita tyllschalen, förklädet och mössan och är då genast färdig att taga emot det finaste besök eller själv följa med ut. Upplandsdräkten är praktisk, men tillika så kvinnlig, att den kan bäras av kvinnor i alla åldrar: den framhäver ungdomens behag eller årens värdighet, allt efter bärarinnan själv."

Av artikeln får vi också veta något om hur Upplandsdräkten skulle se ut vid denna tid. "Själva klänningen sys av vanligt hemväft, randigt eller

Bild 16. Klänning till Upplandsdräkt av rutigt bomullstyg med rutning i blått och vitt på brun botten. Sydd till Uppsala läns hemslöjd, troligen på 1940-talet. Uppsala läns hemslöjdsarkiv deponerat i Upplandsmuseet. Foto Tommy Arvidson.

rutigt bomullstyg hälst i någon av de mörka, kanske lite dystra Upplandsmönstren, ty mot dessa gör sig den vita tyllen bäst.”

Sju meter bomullstyg beräknades åtgå till klänningen. Det fodrade livet syddes åtsittande med söm mitt bak i ryggen och i sidorna samt bystsömmar. Framtill hakades livet ihop med hyskor och hakar. Ärmarna avslutades med linningar som gjordes 6 cm breda. Kjolen bestod av tre våder, och i sömmen mellan liv och kjol sattes passpoaler liksom i ryggsömmen och i ärmsömmarna. Tyllschalen med broderi lades i kors över bröstet med snibbarna fasthållna av förklädet, också det sytt i tyll med broderi. Bindmössan skulle vara av siden och stycket av broderad tyll. ”Roligast är ju om man har i sin ägo några äkta gamla av dessa små plagg, annars får man sy dem själv och därpå nedlägga så mycken tid man har lust och råd till” konstaterar artikelns författare.

Uppsala läns hemslöjdsförening sålde vid denna tid, i sin dåvarande butik på Drottninggatan 12 i Uppsala, tyger och mönster till Upplandsdräkten, och ibland fanns också gamla bindmössor till salu som lämnats till butiken för försäljning. ”I Uppsala har man dessutom även den förmånen att kunna få själva klänningen sydd för det billiga priset av 8 kr i sylön. Man skall då vända sig till fröken Söderling, Svartmansgatan 10. Hon är själv av den gamla Bälingsläkt, varifrån flera av de bästa modellerna till Uplandsdräkten kommit och från sin barndom minns hon den ännu i bruk vid fästliga tillfällen” avslutar författaren sin artikel i Upsala Nya Tidning.

Valfriheten när det gällde bomullstyget i Upplandsdräktens klänning var redan från starten mycket stor och har så varit under decenniernas lopp. Däremot standardiserades utformningen av förklädet och halsklädet mycket tidigt.

Upplandsdräkten fick stor spridning

Under 1920- och 30-talen fick Upplandsdräkten stor spridning över hela Uppland. Inom många föreningar av olika slag, som t. ex. hembygdsföreningar och lokalavdelningar av Jordbrukarnas Ungdomsförbund och Svenska landsbygdens kvinnoförbund, blev Upplandsdräkten en gemensam symbol för hembygds kärlek och grupptillhörighet.

Enligt en uppteckning i Upplandsmuseet var det inte ovanligt att man inom kvinnliga körer sydde upp Upplandsdräkten som enhetlig klädsel

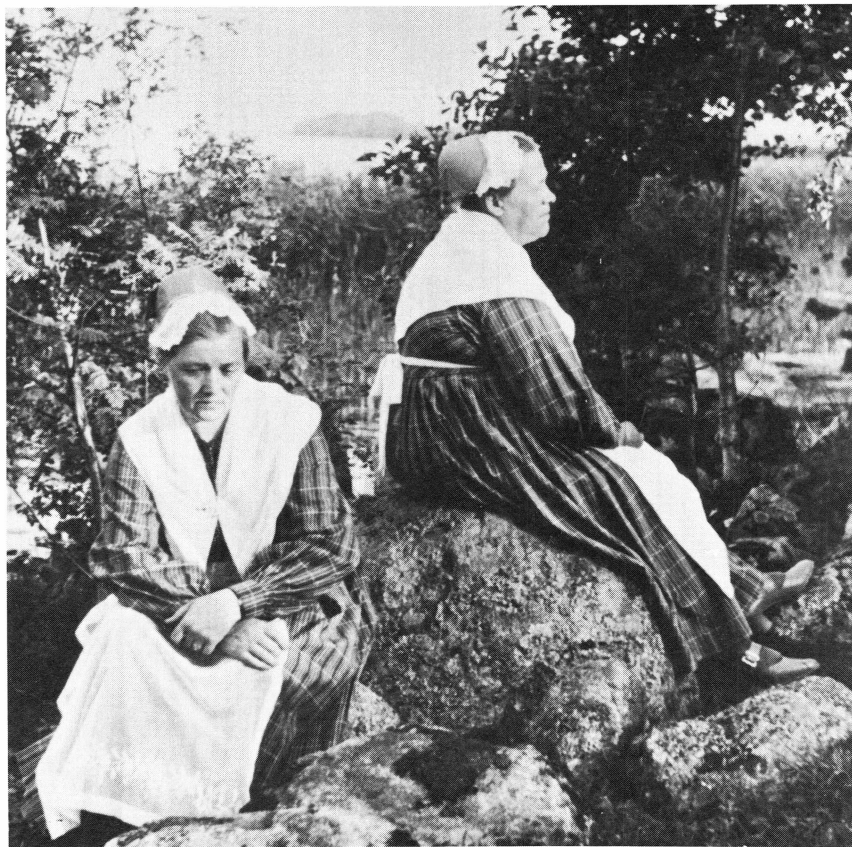

Bild 17. Två kvinnor i Upplandsdräkter med klänningar av rutigt bomullstyg samt förkläden och halskläden av tyll med broderier. Hacksta socken, 1938. Reprofoto Tommy Arvidson.

vid framträdanden. När Rasbokils hembygdskör 1925 skulle delta i en sångfest på Skansen i Stockholm, skaffade alla medlemmar Upplandsdräkter.

Den främsta uppgiftslämnaren till denna uppsats, fru Gertrud Persson, som växte upp i Hacksta socken, har berättat att hon under 1920- och 30-talen mycket ofta hade sin Upplandsdräkt, framför allt sommartid. ”Jag hade den på söndagarna eller på syföreningar och kurser, så fort man skulle vara lite fin. Den sparade många klänningar. Jag använde den nästan jämt på somrarna på landet. Det var många som använde sina Upplandsdräkter ofta, även i vardagslag.”

Bild 18. Kvinnor i Upplandsdräkter vid hemslöjdsutställning på Uppsala slott 1946. Uppsala läns hemslöjds arkiv deponerat i Upplandsmuseet. Reprofoto Tommy Arvidson.

Inom folkdansrörelsen kom också Upplandsdräkten att användas, även om intresset för folkdräkter här var fast rotat sedan slutet av 1800-talet. Därför hände det ibland i folkdanssonsammanhang att Upplandsdräkten möttes av ett direkt motstånd.

Det är inte möjligt att här redogöra för alla grupper och föreningar som under årens lopp skaffat Upplandsdräkten som gemensam klädsel, men det är viktigt att konstatera att idén var livskraftig och mycket uppskattad av många i det folkdräktsfattiga Uppland.

Ursprungskaraktären förändrades med åren

Under 1900-talets gång förändrades klänningsmodellen på olika sätt och det ursprungliga snittet från 1800-talets mitt gick helt förlorat. Det hårt inprovade livet gjordes större, kjol- och förklädeslängden kortades kraftigt och kjolvidden minskades. Den medvetenhet om det gamla dräktskicket som fanns hos kvinnorna i Hacksta socken 1906 och hemslöjds-

Bild 19. Gruppporträtt av medlemmar i Husmodersföreningen i Hacksta och Löts socknar, Fånö 1938. Upplandsdräkter och husmodersdräkter förekommer här sida vid sida som ofta inom husmodersrörelsen i Uppland. Reprofoto Tommy Arvidson.

utställningens ledning 1915 var nu inte längre tongivande. Målsättningen, som ursprungligen hade varit att på ett trovärdigt sätt ge uttryck för de uppländska bondkvinnornas modebetonade klädsel vid mitten av 1800-talet, var inte längre primär.

Upplandsdräkten förlorade i popularitet

Fram till mitten av 1960-talet tillhandahöll Uppsala läns hemslöjd olika rutiga och randiga bomullstyger och övrigt material till Upplandsdräkten. Efter 1965 vävdes inga klänningstyger, vilket bl. a. berodde på att det blev för dyrt att handväva tygerna. En annan förklaring var att intresset för Upplandsdräkten minskade samtidigt som framställningen av Häverödräkter ökade kraftigt i hela Uppland. Hemslöjden satsade därför i allt högre grad på att saluföra material till de efterfrågade folkdräkterna från Häverö socken.

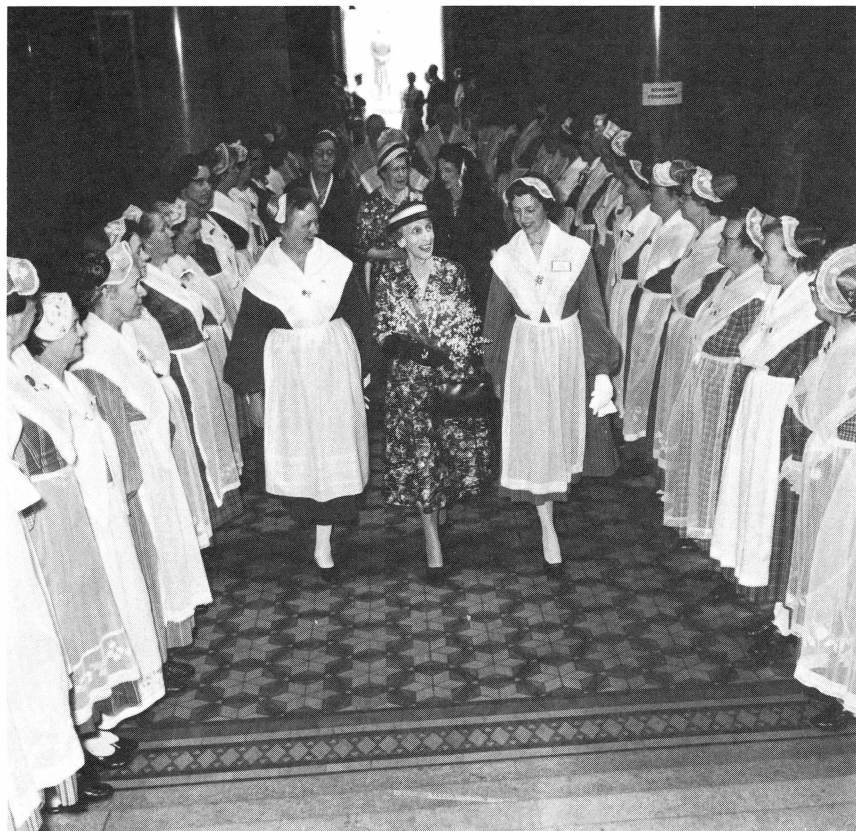

Bild 20. Sveriges husmodersföreningars riksförbunds konferens i Uppsala 1959. Husmoderarna som paraderade när drottning Louise mottogs vid en ceremoni i Uppsala universitet bar husmodersdräkter och Upplandsdräkter. Foto Uppsala-Bild, Upplandsmuseet.

För de som efter 1965 önskat väva tyg till Upplandsdräkten har Hemslöjden tillhandahållit vävnotor till klänningstyger samt material och mönster till tyllplaggen, och gör så alltjämt.

Husmodersdräkten har sitt ursprung i Upplandsdräkten

De närmaste åren efter det att Sveriges husmodersföreningars riksförbund bildades 1919, tillkom flera husmodersföreningar i olika delar av Uppland. Under senare hälften av 1920-talet väcktes intresset för en gemensam, demokratisk klädsel som kunde bäras av rörelsens medlemmar vid träffar och sammankomster.

Bild 21. Några av deltagarna vid Uppsala läns Husmodersförbunds ombudsmöte på Flustret i Uppsala 1959, i husmodersdräkter och Upplandsdräkter. Foto Uppsala-Bild, Upplandsmuseet.

Den första husmodersdräkten torde ha skapats i Uppland i slutet av 1920-talet och förebilden var den av Hemslöjden lanserade Upplandsdräkten.

Snart spreds husmodersdräkten också utanför Upplands gränser och kom så småningom att betraktas som en gemensam klädsel för hela landets husmodersrörelse.

Vari låg då den huvudsakliga skillnaden mellan husmodersdräkten och Upplandsdräkten? Bomullsklänningens grundmodell var gemensam för de två dräkterna, och liksom Hemslöjden betonade Husmoders-

Bild 22. Åtta medlemmar i lokalföreningen av Hem och samhälle i Kulla, iklädda sina nysydd husmodersdräkter, 1981. Foto Göran Palm, UNT.

förbundet att lokala mönster skulle användas vid framställning av bomullstyg. Till förkläden och halskläden använde man i stället för tyll ett vitt, tätt men ändå tunt, tuskaftat bomullstyg. Vilde man ha broderier på förkläde och halskläde skulle dessa utföras i kedjesöm med vitt bomullsgarn. Friheten att välja bindmössa efter eget gottfinnande var densamma som för Upplandsdräkten.

Bomullsklänningarna och de vita förklädena blev efter några år ett kännetecken för husmodersrörelsen runt om i landet. ”Har man en gång sett en samling husmödrar iförda denna dräkt, vare sig det var en strålande sommardag därute i det fria eller en höstkväll vid skenet av fladdrande ljuslågor, när de sutto bänkade vid långborden, då erkänner man viligt och gärna, att vackrare dräkt kunde inte valts. Det är en stil över den, som gör den förnämlig trots det enkla materialet.” (Ur en artikel i Allers Mönster-Tidning 1937.)

Naturligtvis förekom husmodersdräkten och Upplandsdräkten sida vid sida i Uppland, både inom husmodersrörelsen och i andra sammanhang.

Idag nytillverkas inte många Upplandsdräkter, men inom husmodersrörelsen Hem och samhälle syr nya medlemmar alltjämt husmodersdräkter då och då.

När husmodersdräkter idag tillverkas följer man en promemoria som utarbetats centralt inom organisationen av en tillsatt dräktkommitté. ”Materialet bör vara av bomullstyg av god kvalitet, helst handvävt. Där orsbt betonade vävmönster finns bör dessa användas. — — — Föreningsmedlemmar, som ämna skaffa dräkten tillrådes vända sig till länens hemslöjdsföreningar, då dessa alltid kunna stå till tjänst med stilrena mönster. — — — Likaså är det vackrast med enkla prydnader i smycken, alltså helst inte juveler eller brokiga stenar utan enkla silversmycken eller bara S.H.R:s nål. Det är vackert med vita vantar eller handskar till dräkten, särskilt då det är samling.” (Ur P.M. angående husmodersdräkten. 1949.)

Ur en idé som föddes i sydvästra Uppland vid 1900-talets början utvecklades alltså en dräkttyp, som än idag är symbol för en svensk kvinnorörelse.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Intervjuer med fru Gertrud Persson, Uppsala, fru Sigrun Hofving, Skjörby, Grillby, fröken Carin Elowsson, Rösta, Grillby, hemslöjdschef Karl-Erik Jansson, Uppsala, läns-hemslöjdskonsulent Linnéa Rothquist-Eriksson, Uppsala, och fru Elsvig Björklund, Kulla, Örsundsbro.

Nordiska museet, Stockholm: Dräktmaterial från Uppland samt diverse uppgifter.

Upplandsmuseet, Uppsala: Uppteckningsmaterial, kataloguppgifter samt dräktmaterial i museets samlingar.

Uppsala läns hemslöjds arkiv: Tygprovssamlingar, uppsydda plagg, fotografier och arkivalier från hemslöjdsutställningen i Uppsala 1915.

Tryckta källor

Dahlin, Ingrid, Om kvinnodräkten särskilt i sydvästra Uppland vid 1800-talets mitt, *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 43, Uppsala 1933.

Dahlin, Ingrid, Upplandsdräkten, *Skansens nyheter* nr 2, 1932.

En modern kvinnorörelse. *Allers Mönster-Tidning* nr 23, 1937.

Katalog över Uppsala läns hemslöjdsutställning i Uppsala 1915.

Lönnqvist, Bo, Kläders symbolvärden, *Kulturell kommunikation*, Lund 1979.

Nylén, Anna-Maja, Folkdräkter, Lund 1971.

Nylén, Anna-Maja, Folkdräkterna och folkdräktsrörelsen, *Folklig dräkt*, Lund 1974.

Några ord om Uplandsdräkten, *Upsala Nya Tidning* 1/8 1919